

УДК 330.341.1:(477)

Вермієнко Т. Г.

Херсонський державний аграрний університет

ПОТЕНЦІАЛ І ОСОБЛИВОСТІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

Досліджено потенціал і тенденції інноваційного розвитку традиційних секторів економіки України. Визначені основні фактори, що стримують розвиток інноваційної діяльності вітчизняних підприємств. На основі розглянутих проблем запропоновані основні напрями активізації інноваційних процесів на підприємствах.

Ключові слова: інновації, інноваційна діяльність, інноваційні процеси, інноваційна активність, фінансування, законодавчі акти.

Постановка проблеми. Перехід на інноваційну модель розвитку економіки України є чи не єдиним ефективним засобом подолання наслідків фінансово-економічної кризи. Саме криза продемонструвала всю небезпеку і безперспективність орієнтування на експортно-сировинну модель, причому перехід до розвитку економіки на засадах інноваційності залежить від ефективності зусиль як держави, так і бізнесу.

Вплив інновацій на соціально-економічний розвиток у сучасному світі помітно зростає. Це може привести до радикальних структурних змін в економіці і суспільстві, а також суттєво вплинути на весь ланцюжок створення вартості – від постачальників до кінцевих споживачів. Водночас інноваційна політика залежить від різних підсистем загальної соціально-економічної системи, чий структурні характеристики як механізми управління впливають на політичні процеси й певною мірою зумовлюють відповідні результати.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним, методичним і практичним аспектам проблем інноваційного розвитку економіки присвячені роботи вітчизняних науковців, а саме: П. Бубенка, А. Гринькова, І. Єгорова, В. Єрмолаєва, О. Зінченка, В. Ільчука, Л. Федулової, Л. Яременко та інших. В своїх роботах вони досліджували і вирішували важливі питання для національної економіки України.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. В контексті існуючих досліджень потрібно визначити потенціал і тенденції інноваційного розвитку традиційних секторів економіки України, її пріоритети та програми; розглянути фінансове забезпечення інноваційного розвитку та законодавче забезпечення інноваційної діяльності; визначити фактори, що стримують її подальший розвиток, та запропонувати основні напрями активізації інноваційних процесів на підприємствах.

Метою статті є дослідження потенціалу та тенденцій інноваційного розвитку підприємств України, а також визначення перспектив подальшої активізації інноваційних процесів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ключовою фігурою і джерелом інновацій є людина. Інноваційні інститути й держава створюють умови для ефективної діяльності та реалізації її результатів, а ринок забезпечує суспільний відбір і комерціалізацію інновацій, перетворюючи їх у фактор соціально-економічного розвитку.

Використання інновацій має значний вплив на економічний розвиток країни в напрямі прискорення структурної перебудови економіки, підвищення її конкурентоспроможності, інвестиційної привабливості й забезпечення фінансової безпеки країни у світовій економічній системі. На сьогодні дедалі більша увага приділяється

створенню сприятливих умов для розгортання інноваційних процесів.

На шляху розвитку будь-якої з інноваційно привабливих сфер економіки, поряд із загальними, характерними для всієї економіки питаннями, виникають і специфічні труднощі. Тому практично неможливо розробити набір якихось універсальних рішень, які б одночасно вирішили проблеми у різних секторах економіки, і для досягнення інноваційності має проводитися постійна робота кожного з напрямів.

Наприклад, у сфері нанотехнологій та наноматеріалів в Україні в останні роки прийнято ряд державних програм. Крім того, українські вчені беруть досить активну участь у міжнародній співпраці у цій галузі: у 2008–2012 рр. тільки академічні установи отримали понад 150 міжнародних грантів, більшість проектів виконувалися спільно з країнами – членами ЄС. Проте однією з основних проблем цього виду діяльності є недостатній рівень фінансування. При цьому участь приватного сектору в розбудові наноіндустрії залишається дуже обмеженою. Можна констатувати значне відставання України від провідних країн світу як за обсягами фінансування, так і за кількістю підприємств, що функціонують у цій сфері діяльності. Також існує наявність кадрової проблеми: підготовка вітчизняних фахівців у сфері нанотехнологій проводиться практично за тими самими напрямами, що й у провідних навчальних закладах світу.

Інші особливості впровадження інновацій є характерними для підприємств агросектору. Наукові дослідження у галузі сільського господарства в Україні фінансувалися за декількома каналами (через відповідне міністерство, Національну академію аграрних наук тощо), що дало результати з високим потенціалом комерціалізації, але проблема полягає в тому, що значна частина українських аграріїв, особливо великі агрофірми, майже повністю зорієнтована на застосування зарубіжних інновацій. Це формує серйозну зовнішню залежність країни у цій стратегічній сфері, яка при цьому має великий експортний потенціал.

На підприємствах агропромислового комплексу інноваційні процеси реалізуються у таких формах, як:

- 1) провадження нових продуктів;
- 2) запровадження нових способів та методів господарської діяльності;
- 3) вихід підприємства на нові ринки збуту сільськогосподарської продукції та сировини;
- 4) пошук альтернативних джерел сировинного забезпечення;
- 5) застосування нових підходів щодо кадрової політики;
- 6) перехід до ефективних механізмів управління господарською діяльністю.

Дослідження інноваційного розвитку України показують, що за останні роки рівень інноваційної активності підприємств АПК суттєво знизився. Так, у 2014 р. інноваційною діяльністю у промисловості України займалося близько 11% від їх загальної кількості, тоді як у 2010 р. – близько 14%. Для порівняння у США, Японії, Німеччині й Франції частка інноваційних підприємств становить 70–80% від їх загальної кількості.

Значний негативний вплив на динаміку інноваційної активності у промисловості справляють структурні зміни, зумовлені різким скороченням частки секторів машинобудівного комплексу та зростанням питомої ваги чорної металургії, енергетики, базової хімії та інших галузей з відносно низьким рівнем переробки сировини, а отже, й відносно малою доданою вартістю. Результати дослідження свідчать, що періоди підвищення рівня фінансового забезпечення інноваційної діяльності були пов'язані не з якісними змінами в економіці, а, скоріше, з певними кон'юктурними причинами. Так, передкризовий 2007 р. характеризувався зростанням загального рівня кредитування підприємств, а 2011–2013 рр. – реалізацією програми розвитку сонячної енергетики і відповідною закупівлею нового обладнання, яка, згідно з міжнародними стандартами, розглядається як один з видів інноваційної діяльності.

В активізації інноваційної діяльності дуже зацікавлений підприємець, адже це випуск нових і конкурентоспроможних видів товарів, який дає йому гарантований прибуток, швидке повернення вкладених коштів, накопичення вільного капіталу й можливість його вкладення у розширення виробництва; працівник, адже це – нові робочі місця, гарантована і своєчасно виплата заробітної плати; споживач отримує доступ до нових видів товарів із кращими споживацькими якостями; і нарешті – держава, оскільки розвиток інноваційної діяльності – це збільшення надходжень до бюджетів усіх рівнів, надходження до держави іноземного капіталу у вигляді прямих інвестицій.

В Україні низька інноваційна активність підприємств, про це свідчать показники реалізованої інноваційної продукції. За результатами дослідження лише 3,8% продукції мають ознаки інновацій. Також спостерігається зниження рівня наукомісткості вітчизняної продукції, що зумовлює низьку рентабельність виготовлення сільськогосподарської продукції та призводить до послаблення конкурентних позицій відносно закордонних аналогів.

Основними факторами, які стримують розвиток інноваційної діяльності підприємств є: недостатність власних коштів, не здійснюється фінансова підтримка з боку держави, тривалий термін окупності нововведень, недосконалість законодавчої бази, відсутність попиту на продукцію, економічна та політична ситуація в країні.

Інноваційний розвиток, спираючись на загальні принципи циклічного розвитку науково-технічного прогресу, визначає об'єктивну потребу зміни поколінь техніки та технологій, передбачає можливі альтернативні варіанти впровадження науково-технічних нововведень тощо.

Інноваційний шлях розвитку потребує зацікавленості як господарюючих суб'єктів, так і органів влади, бо це та діяльність, яка відбувається лише за умови створення певних сприятливих умов, серед яких:

- ефективне регуляторне середовище;

- якісне інформаційне забезпечення інноваційної діяльності;
- активне функціонування об'єктів інноваційної інфраструктури;
- мотиваційні інструменти щодо активізації інноваційних процесів;
- належний захист інтелектуальної діяльності тощо.

У цілому можна констатувати, що, попри наявність значного наукового потенціалу й досвід створення технологічно складної продукції, країна з року в рік втрачала свої позиції на ринках високотехнологічних товарів і послуг, які в сучасному світі розвиваються найбільш динамічно. Ідея економіки, заснованої на знаннях, рушійною силою якої є інновації, була певною мірою дискредитована в українському суспільстві через неефективні та непослідовні дії влади й анонсування заходів, які так і не були втілені в життя.

Інноваційна діяльність потребує значних фінансових вкладень і має високий ступінь ризику, що вимагає її особливої підтримки, так як суто ринкові механізми не можуть забезпечити переткання необхідних ресурсів для здійснення перспективних масштабних інноваційних проєктів, особливо в соціальній сфері. Джерелами фінансування інноваційної діяльності підприємств можуть бути різними, на сьогодні це можуть бути:

- 1) нерозподілений прибуток;
- 2) державні інвестиції;
- 3) прямі іноземні інвестиції;
- 4) нерозподілений прибуток;
- 5) кошти з отриманих грантів та програм;
- 6) лізинг.

Під час формування системи фінансування інноваційної діяльності необхідно брати до уваги об'єктивні труднощі переходу України на інноваційну модель економічного розвитку, зумовлені дефіцитом інвестиційних ресурсів і високими макроекономічними ризиками інвестування.

Сучасний стан фінансового забезпечення інноваційної діяльності в Україні представлено такими проблемами:

- брак власних коштів, спричинений незадовільним фінансовим станом підприємств;
- висока вартість кредитних ресурсів;
- нерозвиненість ринку венчурного капіталу, що зумовлює низький рівень участі вітчизняних інвесторів;
- державна підтримка у формі прямого фінансування має суттєві бюджетні обмеження та неузгоджена з пріоритетами інноваційного розвитку;
- надання податкових пільг підприємствам, які здійснюють продуктивні й технологічні інновації, виступає дієвим механізмом впливу держави на прискорення інноваційних процесів;
- принципи формування та розвитку спеціалізованих державних (комунальних) інноваційних фінансово-кредитних установ в Україні;
- домінування механізмів самофінансування;
- обмеженість зовнішніх джерел залучення коштів.

Усе це зумовлює потребу в удосконаленні механізмів фінансування інноваційної діяльності.

У середньостроковій перспективі (2015–2020 рр.) на ринкові реформи фінансування інноваційної діяльності в Україні впливатиме обмеженість фінансових джерел, спричинена як об'єктивними чинниками, так і перешкодами, свідомо створюваними конкурентами, а також дефіцитом «довгих» грошей у банківській системі й низьким рівнем рентабельності підприємств реального сектору. Це

зумовлює доцільність застосування активної державної інноваційної політики.

Основними напрямками вдосконалення фінансового забезпечення інноваційної діяльності на підприємствах є:

- прийняти Закони України «Про визначення національних пріоритетів» та «Про формування Банку Розвитку», що дасть змогу створити законодавчу базу для концентрації ресурсів на фінансовому забезпеченні пріоритетних напрямів інноваційної діяльності;

- закріпити у Податковому кодексі України порядок і розмір надання податкових пільг інноваційним проектам, контроль за їх використанням і поверненням коштів до бюджету у разі їх нецільового використання;

- встановити особливий порядок стимулювання інноваційної діяльності підприємств, зокрема за рахунок амортизаційної та податкової політики й кредитування;

- запровадити довгострокове державне стратегічне планування інвестиційної діяльності з включенням до нього державних програм розвитку, які б відповідали національним пріоритетам, і передбачали їх забезпечення фінансовими ресурсами;

- Кабінету Міністрів України розробити нормативні акти щодо вимог до державних інвестиційних проектів, які підлягають затвердженню на рівні КМУ, гарантій їх фінансування, зокрема Банком Розвитку, а також розробити комплексну Державну програму щодо розвитку венчурного інвестування в Україні.

Державна фінансова підтримка підприємств є однією з найважливіших та найдієвіших складових державної координації та регулювання державного механізму у сфері сільського господарства, що також стимулює інноваційну діяльність підприємств.

Незважаючи на наявність в Україні цілої низки концепцій і програм щодо розвитку науки та інновацій, а також на періодичне обговорення проблем інноваційної та науково-технічної діяльності на парламентському рівні, прийняті рекомендації здебільшого не реалізуються, а фінансові, кредитні, податкові, митні та інші підйоми забезпечення розвитку інноваційної діяльності не працюють. Це є основною причиною гальмування процесу передавання результатів досліджень з наукових установ та ВНЗ підприємствам реального сектору. В Україні практично немає поширених у розвинутих країнах механізмів підтримки трансферу результатів досліджень. Потребують вдосконалення правові механізми впровадження результатів наукової діяльності у ринковий обіг, порядку здійснення комерційної діяльності науковими організаціями. Також, необхідно підвищити рівень відповідності між основними законодавчими актами України, які регулюють сферу інноваційної діяльності.

Важливим питанням залишається невиконання вже прийнятих законодавчих актів у сфері інноваційної діяльності. Основна причина невиконання законодавства у сфері інновацій в нашій країні, складнощі його розробки та прийняття пов'язані з тим, що нормативно-правові акти ухвалюються за відсутності в Україні відповідної економічної стратегії інноваційної спрямованості. Досвід країн – членів ЄС говорить про те, що законодавче забезпечення має впливати на формування економічної політики і бути інструментом її реалізації. При цьому слід зазначити, що прийняття окремих законів само по собі не зможе кардинально змінити

ситуацію в інноваційній сфері. Необхідно розробити довгострокову програму економічного розвитку країни, в основу якої покласти застосування новітніх досягнень науки й техніки. В рамках такої довгострокової програми соціально-економічного розвитку країни будуть визначені індикатори зміни стану економіки, реструктуризації, розвитку основних галузей, у тому числі інноваційні індикатори та засоби, механізми забезпечення таких змін.

На думку вітчизняних учених, основними заходами досягнення стратегічних цілей державної фінансової підтримки розвитку аграрного сектору економіки є:

- формування комплексної законодавчо-нормативної бази для посилення стимулювальної ролі бюджетної підтримки з метою стабілізації й розвитку агропромислового виробництва, захисту вітчизняних виробників;

- посилення функції, що регулює державні фінансові підтримки розвитку сільського господарства, з метою забезпечення реалізації принципів стійкості, адресності, рівності доступності, гарантованості та врахування міжнародних зобов'язань;

- запровадження державного регулювання цін на основні види товарної продукції, які будуть діяти для всіх категорій господарств, включаючи господарства населення, що дасть можливість сільськогосподарським підприємствам отримувати прибуток;

- проведення моніторингу ефективності бюджетних програм за рядом ключових характеристик щодо розвитку форм господарювання, нарощування обсягів виробництва, формування вертикальної та горизонтальної інтеграції, насичення внутрішнього ринку та збільшення експорту, підтримки прибутковості та рентабельності за видами сільськогосподарських товаровиробників, виплат на гектар угідь, поголів'я тощо.

Висновки. Сучасні тенденції в інноваційній сфері свідчать про те, що подолання всіх накопичених проблем можливе лише за умови формування стратегії інноваційного розвитку, яка б передбачала радикальні зрушення, наприклад, у моделі економічного розвитку України. Необхідною передумовою для цього є розробка відповідної державної Стратегії, яку б підтримали всі зацікавлені сторони в суспільстві. Така стратегія дасть можливість створити децентралізовані структури прийняття рішень, які працюватимуть на досягнення спільної мети. Формування стратегії інноваційного розвитку передбачає великі зміни в парадигмі розвитку України і відповідає необхідності переходу на європейський шлях розвитку.

Складна ситуація у традиційних галузях промисловості України, які мають визначати конкурентоспроможність національної економіки, вимагає радикальних заходів, які реалізуватимуться згідно із стратегічним баченням розвитку України на інноваційній основі. Незважаючи на обмеженість наявних ресурсів, за умови їх оптимального використання існують усі можливості для відродження промислового потенціалу, навіть з урахуванням руйнування промислових об'єктів та інфраструктури на сході України.

Так як інноваційний процес може спиратися лише на конкурентне ринкове середовище, держава має забезпечити фінансову підтримку підприємств, які взяли на себе тягар інноваційної ініціативи. Вибір джерел і форм фінансування залежить від певних етапів інноваційного процесу причому з наближенням до завершальної стадії зростає роль приватного сектору.

Для досягнення цієї мети потрібно вирішити такі завдання: збільшити кількість наукових та науково-технічних досліджень, спрямованих на створення нових видів інновації продукції; сприяти розвитку міжнародного партнерства у сфері науково-технічної та інноваційної діяльності

та інтеграції вітчизняного сектору наукових досліджень і розробок до світової інноваційної системи; зорієнтувати вітчизняних товаровиробників на створення високотехнологічної конкурентоспроможної та екологічно чистої продукції.

Список літератури:

1. Березіна Л. Інноваційна політика підприємств АПК: тактичні та стратегічні аспекти / Л. Березіна // Маркетинг та менеджмент інновацій. – 2013. – № 4. – С. 122–132.
2. Гончарова О. Особливості інноваційної діяльності підприємств АПК України / О. Гончарова, Г. Єгорова // Збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми сучасної економіки». – Запоріжжя : ГО «СІЕУ», 2015. – Ч.2. – 120 с.
3. Єгоров І. Інноваційна Україна – 2020: основні положення національної доповіді / І. Єгоров // Науковий журнал «Економіка України». – 2015. – № 9. – С.4–18.
4. Жукович І. Інноваційна діяльність в українській економіці / І. Жукович // Статистика України. – 2010. – № 1. – С. 14–21.
5. Симоненко В. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 рр. в умовах глобалізаційних викликів / В. Симоненко // Київський центр інноваційного розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : indev.kiev.ua
6. Єрмолаєва В. Особливості та проблеми інноваційного розвитку в Україні / В. Єрмолаєва // Держава та регіони. – 2010. – № 6. – С. 275–280.

Вермиєнко Т. Г.

Херсонський державний аграрний університет

ПОТЕНЦИАЛ И ОСОБЕННОСТИ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ УКРАИНЫ

Резюме

Исследовано потенциал и тенденции инновационного развития традиционных секторов экономики Украины. Определены основные факторы, которые сдерживают развитие инновационной деятельности отечественных предприятий. На основе рассмотренных проблем предложены основные направления активизации инновационных процессов на предприятиях.

Ключевые слова: инновации, инновационная деятельность, инновационные процессы, инновационная активность, финансирование, законодательные акты.

Vermijenko T. G.

Kherson State Agricultural University

POTENTIAL AND FEATURES INNOVATIVE DEVELOPMENT OF UKRAINIAN ENTERPRISES

Summary

It explores the potential and trends of innovative development of traditional sectors of the Ukrainian economy. The main factors that hinder the development of innovative activity of domestic enterprises are defined. On the basis of the considered problem, the main directions of activation of innovative processes in enterprises are proposed.

Key words: innovation, innovation processes, innovative activity, financing, legislation.